

نقش سرمایه‌های اجتماعی در توسعه شهری با تأکید بر کیفیت زندگی

مطالعه موردی: شهر زنجان

نویسنده مرصومی: دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران ایران*

رضا خدادادی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران ایران

دریافت: ۱۳۹۳/۱/۱۵ - پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۲۱، صص ۱۹۲-۱۷۵

چکیده

رشد سریع شهر و شهرنشینی و افزایش جمعیت شهری در کشور یکی از مشکلات شهرها می‌باشد. یکی از راه‌های که امروزه، می‌تواند از مشکلات شهری بکاهد تقویت نقش سرمایه‌های اجتماعی در جوامع شهری می‌باشد این مفهوم به عنوان یکی از عوامل تقویت کننده روابط جمعی، شبکه‌ها و انسجام بخش «میان انسان‌ها»، «انسان‌ها و سازمان‌ها» و «سازمان‌ها با یکدیگر» در توسعه شهری محسوب می‌شود و زیربنای توسعه فرهنگی، اقتصادی، سیاسی یک شهر، کلان شهر و حتی یک کشور را تشکیل می‌دهد. هدف از این پژوهش بررسی نقش سرمایه‌های اجتماعی در توسعه شهر زنجان می‌باشد و در پی پاسخ‌گویی به این سوال می‌باشد: آیا سرمایه اجتماعی توانسته است منجر به بهبود کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه شود. نوع تحقیق کاربردی و روش مورد استفاده توصیفی - تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه) استفاده شده و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های (t تک نمونه، فریدمن، اسپیرمن و تحلیل مسیر) استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که عامل‌های اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، سرمایه گذاری اجتماعی و ناهنجاری‌های اجتماعی به عقیده مردم بیشترین تأثیر بر توسعه شهری و کیفیت زندگی شهر زنجان داشته است که در این بین بیشترین تأثیر مربوط به میزان اعتماد اجتماعی با ۳۸/۶۳ درصد و کمترین عامل مربوط به ناهنجاری‌های اجتماعی با ۴/۲ درصد بوده است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی توسعه شهری، کیفیت زندگی، شهر زنجان

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

شهرها به عنوان مترکم‌ترین و بزرگ‌ترین سکونتگاه‌های انسانی در برگیرنده طیف وسیعی از فعالیت‌های بشری است که بعد از دوره انقلاب صنعتی به طور بی‌سابقه‌ای در معرض تغییرات گسترده در محیط فیزیکی و به تبع آن در ساختار اجتماعی قرار گرفته‌اند (Beumer, 2010:1-2). نتیجه این تغییرات همان طور که مطالعات جامعه‌شناسانی از قبیل فردیناند تونیس و گئورگ زیمل^۱ نشان می‌دهد بر روی ساختارهای اجتماعی به خصوص در مورد کاهش مشارکت، انسجام و همبستگی اجتماعی به طور واضح دیده می‌شود (Giddens, 2009:8). علاوه بر این، گسترش شبکه‌های مجازی اجتماعی به "فرسایش بیشتر روابط اجتماعی" بدلیل کاهش مجاورت مکانی و روابط خویشاوندی و ... منجر می‌شود که این امر به افزایش چالش‌های اجتماعی در جوامع شهری می‌انجامد (COE, 2008; Forrest & Kearns, 2001: 125-143). از دیدگاه دیگر، امروزه در کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته، رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس جدیدی از رشد شهری در طی دهه‌های اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر با چالش‌های تازه‌ای چون افزایش ناکارآمدی بخش اداری، بی‌مسئولیتی ارگانهای اجرایی، پایین بودن سطح اعتماد بین مردم و نیز بین مردم و مسئولین و نبود روحیه مشارکت‌پذیری در آحاد جامعه جهت بهبود اوضاع اجتماعی، نابهنجاری‌های اجتماعی، کم‌رنگ‌شدن هویت و حس تعلق اجتماعی، گسترش

مشکلات اکولوژی اجتماعی و محیطی، نابرابری‌های شگرف اجتماعی اقتصادی و در مجموع کاهش کیفیت زندگی مواجه شود. به دلیل همین گستردگی ابعاد و تغییر در ماهیت و پیچیدگی مسائل شهری، ضرورت جامع‌نگری و توجه به همکنشی‌های مسائل به منظور حل پایدار آنها، اجتناب ناپذیر می‌نماید (حاجی پور، ۱۳۸۵: ۳۲). بنابراین در نظریه‌های مدیریت و برنامه‌ریزی شهرها نیز به دلیل وجود چنین معضلاتی تمامی تلاش‌ها معطوف به استفاده از رویکرد راهبردی مشارکتی شده است. لذا می‌تواند گفت، امروزه هدف مشترک توسعه در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی بهبود زندگی است و آینده زندگی بشر متکی بر درک بهتر عوامل خواهد بود. لذا بخشی از این عوامل مربوط به کیفیت زندگی انسان‌ها تاثیر گذار هستند. و از سوی دیگر، بخشی از این عوامل مربوط به کیفیت روابط ما با سایر، گروه‌ها و نهادهای رسمی و غیر رسمی می‌باشد که از آنها تحت عنوان سرمایه اجتماعی، به عنوان عامل مفقوده توسعه یاد می‌شود (Sakata, 2002). در این فرآیند سرمایه اجتماعی به عنوان عامل تقویت کننده روابط جمعی، شبکه‌ها و انسجام بخش «میان انسان‌ها»، «انسان‌ها و سازمان‌ها» و «سازمان‌ها با یکدیگر» به نهادینه شدن اقدام گروهی می‌انجامد (محسنی تبریزی و آقامحسنی، ۱۳۸۹). بنابراین اصطلاح سرمایه اجتماعی نخستین بار در اثر کلاسیک جین جاکوب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی» (۱۹۶۱) به کار رفته است (حاجی پور، ۱۳۸۵). از دیدگاه وی شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده‌های حومه قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند (سلمانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۴). در دهه ۱۹۷۰ افرادی

مطالعات وی، مناطق شمالی ایتالیا، سطح بالاتری از سرمایه‌های اجتماعی دارند، بر عکس مناطق جنوبی ایتالیا، دارای سطح پایین‌تری از سرمایه‌های اجتماعی می‌باشند. پاتنام در سالهای ۱۹۹۹ و ۲۰۰۱ مطالعه‌ی دیگری را در خصوص مناطق مختلف آمریکا انجام داد و رابطه سرمایه‌های اجتماعی و حکومت‌های مدنی را بررسی کرد. بر اساس این مطالعه، سرمایه اجتماعی در دهه‌های اخیر در آمریکا به شدت کاهش یافته است.

رز (۱۹۹۹)، با استفاده از روش کمی-کیفی، تحلیل محتوا و تکمیل پرسشنامه به مطالعه نقش سرمایه اجتماعی در کشور روسیه پرداخت. وی در این پژوهش دریافت که افراد به شبکه‌های غیررسمی متوسل می‌شوند و از طریق گسترش همکاری‌های اجتماعی به جبران ناکامی سازمان‌های رسمی می‌پردازند.

ناطق پور و فیروز آبادی (۱۳۸۵)، در مقاله‌ای با عنوان "شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن را در ایران" با استفاده از روش‌های توصیفی و میدانی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دادند. یافته‌های پژوهش آنها نشان می‌دهد که متغیرهای سن، تحصیلات، تاهل، شاغل بودن و درآمد به جز با عنصر اعتماد با سایر عناصر سرمایه اجتماعی اعم از آگاهی و توجه به امور عمومی، مشارکت‌های رسمی و غیر رسمی رابطه مستقیم دارد. همچنین مردان در آگاهی و توجه به امور عمومی و مشارکت رسمی نقش بیشتری نسبت به زنان دارند و مشارکت غیر رسمی زنان بیشتر بوده و در میزان اعتماد تفاوتی بین زن و مرد دیده نمی‌شود.

نوغانی و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان "کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه

مانند گلان کاکله از منظر اقتصادی و ایوان لایت از دیدگاه جامعه‌شناسی از این مفهوم برای تشریح چالش‌های اقتصادی-اجتماعی توسعه شهری بهره گرفته‌اند (Arbab, 2011:14). با توجه به اهمیت سرمایه اجتماعی در فرآیند توسعه، تلاش برای نیل به توسعه با تقویت سرمایه‌های فیزیکی (منابع مالی و زیرساخت‌ها)، انسانی (آموزش و انتقال تکنولوژی) و ایجاد یا تقویت سرمایه اجتماعی (توسعه نهادی/سازمانی و اعتماد/ شبکه‌ها/ هنجارهای بین مردم) امکان‌پذیر است (APO, 2006). بنابراین با توجه به مباحث مطرح شده، این مطالعه درصدد بررسی نقش و اهمیت سرمایه‌های اجتماعی در توسعه شهری با تأکید بر کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه می‌باشد تا بتواند بعنوان راه حلی برای کاهش چالش‌های شهری در محدوده مورد باشد و زمینه مشارکت اجتماعی را فراهم کند؛ همچنین به دنبال پاسخ‌گویی به این سوالات می‌باشد، آیا بین سرمایه اجتماعی و افزایش بهبود کیفیت زندگی در نواحی شهری رابطه معناداری وجود دارد؟-۲ آیا سرمایه اجتماعی توانسته است منجر به بهبود کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه شود؟

۱-۲- پیشینه پژوهش

از نخستین مطالعات در این زمینه می‌توان به مطالعات پاتنام (۱۹۹۳)، اشاره کرد. وی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی و دموکراسی را در مناطق مختلف ایتالیا و ایالات متحده بررسی کرد و بین سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی تفاوت‌هایی را قائل شد (Fukuyama 2000: 74). از دیدگاه وی اشکال اجتماعی نهادها و سازمان‌ها مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در توسعه ایفا می‌کنند (سعادت، ۱۳۸۵: ۱۷۶). براساس

با ارتقای سرمایه اجتماعی و توسعه شهری در تهران رابطه معناداری دیده می‌شود. به عبارت دیگر زمینه را برای مدیریت بهتر شهری آماده می‌سازد و میان سرمایه اجتماعی و کیفیت محیطی و رضایت کلی از محله و احساس علاقه رابطه معناداری وجود دارد.

خاکپور و همکاران (۱۳۸۸) نقش سرمایه اجتماعی در توسعه محله شهری، در مقاله‌ای با عنوان "نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محله‌ای مطالعه موردی کوی سجادیه مشهد" با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پیمایشی به این نتیجه رسیدند که تقویت صنایع اجتماعی به پایداری محلات منجر شده است.

محسنی تبریزی و آقامحسینی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری؛ مورد پژوهی: شهر محلات"، با استفاده از روش آماری سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از پیش شرط‌های لازم برای توسعه شهری، می‌داند و بیان می‌کند که با افزایش سطح سرمایه‌های اجتماعی در مناطق شهری، تحقق توسعه شهری محتمل‌تر است.

فیروزآبادی و همکاران (۱۳۸۹)، براساس تحلیل ثانویه اطلاعات و با روش تصمیم‌گیری چند شاخصه به بررسی شاخصها و رتبه توسعه اجتماعی و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در استانهای کشور پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که بین میزان توسعه اجتماعی و برخی عناصر سرمایه اجتماعی شامل: اعتماد خصوصی و اعتماد عمومی رابطه معنی‌دار و معکوسی وجود دارد. همچنین بین توسعه اجتماعی و برخی دیگر از عناصر سرمایه اجتماعی شامل: شبکه روابط درون گروهی، مشارکت‌های رسمی، مشارکت‌های غیر رسمی و اعتماد نهادی رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

اجتماعی در شهر مشهد" از دو بعد عینی و ذهنی با استفاده از روش پیمایشی به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی بیش از سایر متغیرها می‌تواند کیفیت زندگی ذهنی افراد را بهبود بخشد.

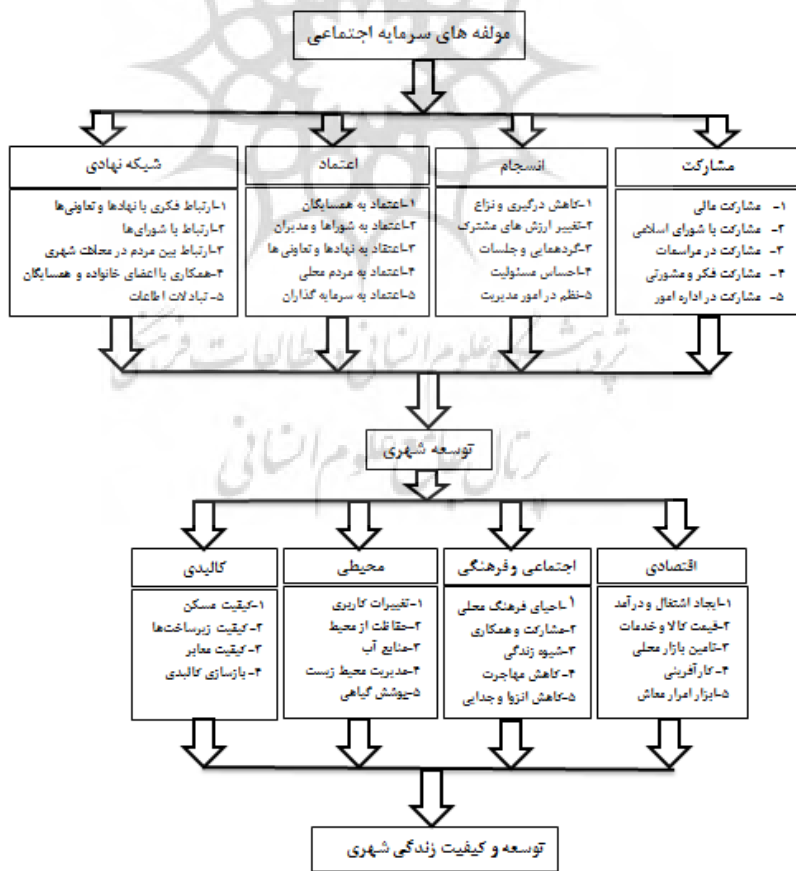
ربانی و دیگران (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای به بررسی رابطه بین رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی در شهرستانهای استان اصفهان" با استفاده از روش کتابخانه‌ای و میدانی پرداختند. آنها با مطالعه شاخص‌های مربوطه و همبستگی بین رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی، نشان دادند که بین این دو رابطه‌های معکوس وجود دارد و بالا رفتن سطح رفاه اجتماعی میزان سرمایه اجتماعی را پایین می‌آورد.

لطفی (۱۳۸۸) در مطالعه تحت عنوان "مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه-ریزی شهری" با استفاده از روش کتابخانه‌ای و میدانی به این نتیجه رسیده است که مناسب‌ترین راه برای سنجش کیفیت زندگی شهری و استفاده از نتایج آن در برنامه‌ریزی شهری، استفاده همزمان و پیوسته از شاخصه‌های عینی و ذهنی در سنجش کیفیت زندگی شهری می‌باشد. در واقع می‌بایست سیستمی طراحی شود که به طور مداوم بر میزان کیفیت زندگی شهری با استفاده از هر دو دسته شاخص نظارت کرده و نتایج را هم همزمان در اختیار برنامه‌ریزان شهری و تصمیم‌گیران قرار دهد.

غیاثوند (۱۳۸۸) در مطالعه تحت عنوان "تأثیر سرمایه اجتماعی در محلات شهری در منطقه ۱۰ تهران" با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی به این نتیجه رسیدند که ارتقای سطح سرمایه اجتماعی می‌تواند بر روی سطح رفاه اجتماعی-اقتصادی تأثیر داشته باشد و

نظام شهری استان آذربایجان شرقی" با استفاده از روش استدلال قیاسی به این نتایج دست یافتند که بین نوع سرمایه اجتماعی با نوع اندازه شهر رابطه وجود دارد. بدین ترتیب که با افزایش اندازه شهر گسترش معکوسی در سرمایه اجتماعی اتصالی اتفاق می‌افتد. موسوی و همکاران (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای با عنوان "تحلیل فضایی رابطه بین سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری. مطالعه موردی استان آذربایجان غربی". با استفاده از روش‌های توصیفی-تحلیلی و استفاده از تاپسیس، آنتروپی و تحلیل خوشه‌ای با استفاده از مولفه‌هایی مانند مشارکت، تعاون و همکاری، اعتماد، روابط خانوادگی و دوستان، شهرهای استان آذربایجان غربی را رتبه‌بندی کرده‌اند.

خمر و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان "ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری با استفاده از تکنیک Topsis و Gis در نواحی شهر قوچان" به این نتیجه رسیدند که در میان نواحی شهری قوچان، سه ناحیه (یک، دو و پنج) محروم با ضریب اولویت ۳۸٪ در پایین‌ترین سطح برخورداری جای گرفته‌اند. دومین سطح، ناحیه چهار است که دارای ضریب اولویت ۵۳٪ است و سطح یک، ناحیه سه می‌باشد که با ضریب اولویت ۷۷٪ از لحاظ شاخص‌های مورد بررسی، بهترین وضعیت را در بین نواحی پنجگانه شهر قوچان دارا است. پورمحمدی و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان "تحلیلی بر دگرگونی کیفی سرمایه اجتماعی در

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

۳-۱- روش تحقیق

ابتدا جهت روشن شدن ادبیات موضوع تحقیق و تدوین مبانی نظری و سوابق پژوهش از مطالعات نظری بهره گرفته شد که با رجوع به مطالعات کتابخانه‌ها و استفاده از کتب، پایان‌نامه‌ها و مقالات نگاشته شده، در ادامه در پی یافتن پاسخ به سئوال تحقیق و دستیابی به اهداف مورد نظر اقدام به تدوین پرسش‌نامه در چهار شاخص (مشارکت، اعتماد، انسجام و کیفیت زندگی) مطابق با طیف لیکرت در راستای موضوع مورد بحث قرار گرفته و پس از توزیع در منطقه مورد مطالعه و تکمیل آن توسط مردم به تجزیه و تحلیل آن پرداخته

شد. بنابراین نوع تحقیق کاربردی، روش آن توصیفی-تحلیلی و برای گردآوری اطلاعات از کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه) استفاده شده است و برای تجزیه و تحلیل داده از آمارهای توصیفی و استنباطی در نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق خانوارهای ساکن در شهر زنجان است که طبق داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ شامل ۳۴۱۸۰۱ نفر که دارای ۴ ناحیه می‌باشد و تعداد خانوار آن ۸۹۸۰۰ است و تعداد ۳۸۴ پرسشنامه تعیین شده است و به صورت تصادفی بین مردم پخش شده است.

جدول ۱: شاخص و متغیرهای بکار گرفته شده در تحقیق

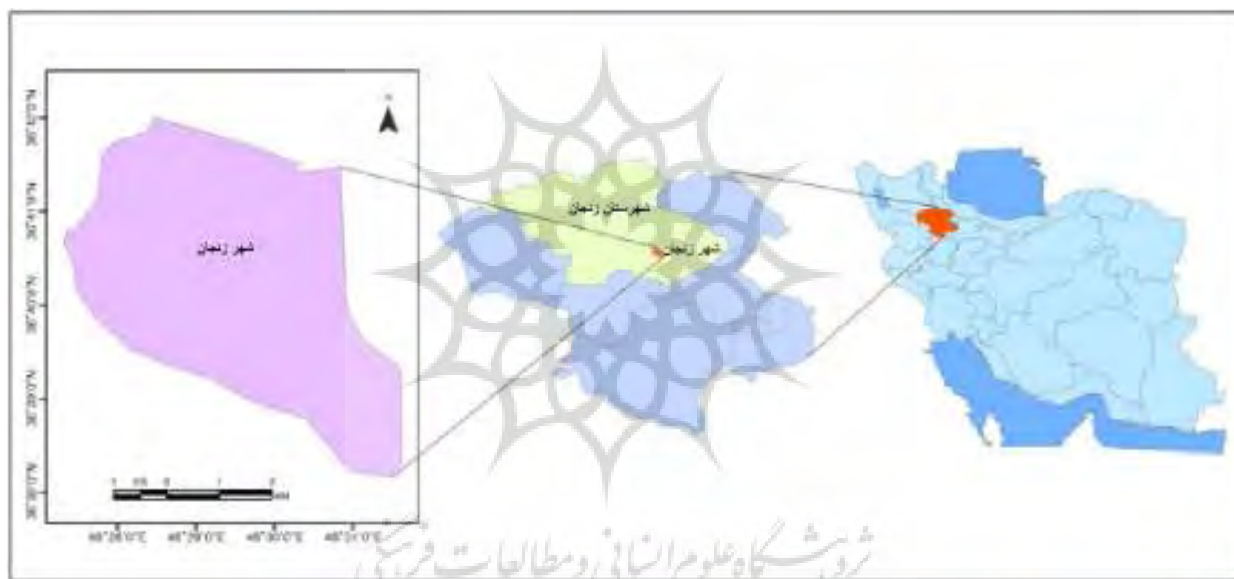
متغیر وابسته	شاخص‌ها	متغیرها
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	اعتماد به هم محلی‌ها و همسایگان، اعتماد به مدیران شهری و نهادهای دولتی، اعتماد به موسسات مالی و صندوق‌های قرض الحسنه محلی، اعتماد به متصدیان خدمات شهری (شهرداری و...)، اعتماد شما به "شورای اسلامی" و عملکرد آن در حل مسائل محله، اعتماد به مشاغل خدماتی بخش خصوص (بنگاه‌های مسکن، مغازه-داران و غیره)، اعتماد به نهادهای اجتماعی محلی (بسج، هیات امنای مسجد و...)، اعتماد به نیروی انتظامی و ماموران در تامین امنیت محله، اعتماد به نهادهای خیریه غیر دولتی در خدمات رسانی به مردم، اعتماد به افراد فامیل
	مشارکت اجتماعی	مشارکت در امور خیریه در شهر و محله خود، ارتباط با شورای اسلامی و شورای محل، مشارکت و همکاری هم محلی‌های در تامین هزینه خدمات شهری، مشارکت در نگهداری از تاسیسات عمومی شهری، مشارکت در زمینه فکری و مشورتی در بهبود محل زندگی و محله، همکاری نهادهای محلی و شهری در حل مشکلات محله، همکاری در پاکیزه نگه داشتن محل زیست با ماموران شهرداری، همکاری در راه اندازی مراسمات اجتماعی و مذهبی در محله، مسابقت‌پذیری همسایگان در موارد بروز مشکلات، مشورت در صورت نیاز با همسایگان خود، مشورت با افراد فامیل و بستگان
	انسجام اجتماعی	درگیری و نزاع بین ساکن محله، انحراف اجتماعی و ناهنجاری‌ها در محله زندگی، گردآورد همایی و جلسات برای حل مسائل و مشکلات موجود در محله، همکاری و شرکت در مراسم شادی و عزاداری در محله، ارزش-های مشترک بین شهروندان (مثل ساده‌زیستی، حس همکاری، همدلی)، میزان همکاری مردم برای مساعد به افراد حادثه دیده، روابط صمیمانه و دوستانه با همسایگان و هم محلی‌ها، وظایف اجتماعی مانند (مساعادت به دیگران در مواقع نیاز و رعایت حال همسایگان)، توجه به بهبود و ارتقای همسایگان و دوستان، همکاری و ارتباط با خانوادگی خود، شرکت در مهمانی‌ها و رفت و آمدهای خانوادگی، خصوصیاتی مانند گذشت، صداقت، امانت داری و کمک به دیگران و همسایگان
	شبکه‌ها و نهادهای محلی	استفاده از تجارب شهرها شخصی در بهبود شهر، نقش ارتباط شوراهای شهر با همشهری‌ها، ارتباط شورا با شهروندان و نهادهای مرتبط، همکاری شورا اسلامی با شهروندان، توانایی نهادهای محلی شهری در ارائه خدمات، توانایی نهادهای شهری به تجهیزات مناسب و منابع مالی،

منبع و ماخذ: پورمحمد و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۹-۱، توکلی، ۱۳۸۷، ۱۶۲-۴۳، رومیانی، ۱۳۹۲: ۱۶۲، خسر، ۱۳۹۰: ۱۱۲-۹۵

۱-۴- معرفی محدود مورد پژوهش

شهر زنجان در فلات مرتفع زنجان - ابر در فاصله مدارهای ۴۸ درجه و ۲۶ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۹ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۱ دقیقه عرض شمالی در منطقه کوهستانی شمال غربی کشور در ارتفاع متوسط ۱۶۶۰ متر مستقر شده است. سیمای عمومی شهر در جنوب تپه های متعددی است که با پستی و بلندی‌های بسیار شهر را کاملاً احاطه کرده است. رودخانه زنجانرود در قسمت جنوبی این

شهر از شرق به غرب عبور کرده و با جهت شمال باختر به قزل اوزون می‌ریزد (مشگینی، ۱۳۶۹: ۷). از نظر اقلیمی، میانگین سالانه میزان دمای متوسط روزانه شهر زنجان ۱۰/۹ درجه سانتیگراد و میانگین سالانه میزان حداقل درجه حرارت مطلق ۱۰/۴۳- درجه سانتیگراد و همچنین میانگین سالیانه حداکثر درجه حرارت مطلق ۳۰+ درجه سانتیگراد گزارش شده است (احدنژاد، ۱۳۸۷: ۱۳).

شکل ۱: نقشه موقعیت محدوده در کشور، استان و شهرستان

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

در جامعه شهری، شهروندان از طریق زندگی در مناطق شهری و تعامل متقابل با یکدیگر و با مدیریت شهری به صورت بالقوه و بالفعل به عضویت شبکه‌ی اجتماعی گسترده شهری در می‌آیند که میزان و ساز و کارهای این تعاملات نقش مهمی در اقتصاد و مدیریت شهری ایفا می‌کند (رومیانی، ۱۳۹۲: ۳۵). از آن جا که سرمایه‌های اجتماعی در این تعاملات نقش موثری در

توسعه و کیفیت زندگی شهروندان به دنبال داشته باشند تاکید زیادی بر آن شده است (Kiss et al, 2008: 388-399) به نقل از رومیانی، ۱۳۹۲: ۳۸). در همین رابطه رابرت پوتنام اندیشمند علوم سیاسی، اصطلاح سرمایه-ی اجتماعی را به مفهوم وسیعی بکار می‌گیرد و آن را این چنین تعریف می‌کند "جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی همانند شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد که همیاری و همکاری برای دسترسی به منابع متقابل را

تسهیل می‌کند (Ibid) و زمینه‌ی دست‌یابی به کالایی عمومی را فراهم می‌آورد (Thamizoli and Prabhakar, 2009:193). تعریف او به مزایای جمعی شبکه‌های اجتماعی (Snelgrove, 2009:1993) و ابعاد انسجام اجتماعی، همانند اعتماد بین فردی و هنجارهای معامله به مثل توجه دارد و شامل ویژگی‌های و کیفیات روابط اجتماعی است (Snelgrove, 2009:1993). بنابراین در کنار سرمایه‌های انسانی، مالی و اقتصادی، سرمایه اجتماعی مورد اهمیت زیادی قرار گرفته است. این مفهوم به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضاء می‌شود (Ognibene, 2010:23). سرمایه اجتماعی که سابقه‌ای جامع‌شناسانه دارد، به عنوان یک اهرم توفیق‌آفرین مطرح و مورد اقبال فراوان نیز واقع شده است. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی، از یک سو، بستری مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود. به طوری که بسیاری از نویسندگان استدلال می‌کنند که سرمایه اجتماعی یک رابطه سببی پنهان میان نابرابری اجتماعی و سلامتی است و از سوی دیگر، به زندگی فرد، معنی و مفهوم می‌بخشد و زندگی را ساده‌تر و لذت‌بخش‌تر می‌سازد (Mohan and all, 2005:26). بنابراین نقش سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی به شدت از زمان و مکان متأثر است. مولفه‌ها و عوامل تشکیل‌دهنده با توجه به دوره زمانی و مکان جغرافیایی فرق خواهد کرد. در دسترس بودن امکانات زندگی، امکان زندگی مطلوب را برای شهروندان فراهم می‌کند ضمن بهبود

ساختارها و ترمیم آن‌ها به نیازهای گوناگون مردم، در زمینه اقتصادی، اجتماعی، طبیعی، آموزش، امکانات شهری، تعلق مکانی، احساس زیبایی، کیفیت مکانی و... پاسخ‌گوید (Beumer, 2010:1-2). به عبارت دیگر، بهبود زندگی سبب کاهش فقر، تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی منجر می‌شود (Woodhouse, 2006:22). بنابراین در فرایند ارتقای کیفیت زندگی متغیرهای اجتماعی به خصوص سرمایه اجتماعی نقش کلیدی ایفا می‌کند، چرا که هیچ توسعه‌ای بدون مشارکت محلی مردم، رضایتمندی و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد، بررسی مسائل برنامه‌های توسعه منطقه‌ای و ملی نیز بیانگر همین موضوع‌اند. چرا که سرمایه اجتماعی همچون چسبی میان افراد جامعه همبستگی ایجاد می‌کند و منبع کنش‌های اجتماعی در عرصه‌های مختلف زندگی از جمله حوزه عمومی از سطح محلی (خرد) گرفته تا سطح حکومت (کلان) می‌گردد. وجود این سرمایه، جامعه را در برخورد با مسائل تواناتر می‌سازد و کاهش آن منجر به بروز مسائل و معضلات حاد اجتماعی می‌شود. با این اوصاف در بحث کیفیت زندگی اجتماعات محلی با رویکرد اجتماع محور لازم است که بررسی‌ها و مطالعات بیشتری صورت گیرد. بنابراین اگر هدف از توسعه بهزیستی انسان باشد، یکی از مهمترین جنبه‌های این امر مفهوم کیفیت زندگی است. الگ. زینام^۲ در سال ۱۳۸۰ از جمله کسانی است که کیفیت زندگی فردی و جمعی را در تعامل با هم و

ورزیدند (حاج یوسفی، ۱۳۸۱: ۳۰). از آنجایی که آسایش و رفاه انسان‌ها هدف توسعه محسوب می‌شود، می‌توان گفت که ارتقای کیفیت زندگی همزمان نتیجه و هم فرآیند توسعه می‌باشد. بنابراین به نظر می‌رسد شاخص کیفیت زندگی در اجتماعات محلی (شهری) در ارتباط متقابل و مکمل با سرمایه اجتماعی نواحی شهری قرار دارد، از سویی افزایش کیفیت زندگی در دو بعد اصلی ذهنی و عینی می‌تواند در ایجاد انگیزه برای مشارکت، اعتماد و همبستگی اجتماعی بیشتر ساکنین کمک کند و از سویی دیگر هم مشارکت، همبستگی و اعتماد مردم به یکدیگر و جامعه و به دولت در شهرها می‌تواند به بالا رفتن ابعاد کیفیت زندگی مردم کمک کند (حسن زاده، ۱۳۸۷: ۲۹). البته در کنار افزایش سرمایه‌های اجتماعی با یاری خود مردم و نهادهای محلی (تعاونی‌ها، انجمن‌های، شورای اسلامی شهر و...) نقش و عملکرد دولت نیز نمی‌تواند بی‌تأثیر باشد. دولت به نوعی می‌تواند راه را برای بالا رفتن سرمایه اجتماعی در نواحی شهری باز کند. در کنار این امر می‌تواند بخشی از مسئولیت خود را به واحدها و سازمانهای غیر دولتی بسپارد تا آنها نیز با تکمیل انجمن‌ها و تعاونی‌های شهری نیز به نوعی در افزایش سرمایه اجتماعی در نواحی شهری کمک کنند، که حاصل این ارتباط دو طرفه افزایش سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی می‌تواند به بالا رفتن سطح توسعه شهری کمک کند. متأسفانه یکی از دلایل عدم پیشرفت برنامه‌ریزی‌های شهری در کشورمان، عدم توجه به این عامل مهم و انکارناپذیر «سرمایه

در چارچوب توسعه پایدار مفهوم سازی می‌کند و بیان می‌دارد که پیشرفت تکنولوژیک، کیفیت زندگی شخصی، و تعامل بین این دو در بطن نظریه توسعه قرار می‌گیرد. (زینام، ۱۰۲، ۱۳۸۰). در فرایند ارتقای کیفیت زندگی متغیرهای اجتماعی به خصوص سرمایه اجتماعی نقش کلیدی ایفا می‌کند، چرا که هیچ «توسعه-ای» بدون مشارکت محلی مردم، رضایتمندی و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد، بررسی مسائل برنامه‌های توسعه ملی در کشور نیز بیانگر همین موضوع‌اند. چرا که سرمایه اجتماعی عنصری است که بین افراد جامعه همبستگی ایجاد می‌کند و منبع کنش‌های اجتماعی در عرصه‌های مختلف زندگی از جمله حوزه عمومی از سطح محلی (خرد) گرفته تا سطح (کلان) می‌گردد. وجود این سرمایه جامعه را در برخورد با مسائل توانا تر می‌سازد و کاهش آن منجر به بروز مسائل و معضلات حاد اجتماعی می‌شود (حسن زاده، ۱۳۸۷: ۲۹).

علاوه بر این تجارب مطالعاتی که توسط صاحب نظرانی چون پاتنام و نارایان در مناطق مختلف جهان طی دو دهه‌ی گذشته انجام گرفته نیز بر همین ایده صحه می‌گذارد که سرمایه اجتماعی نقش اساسی در ارتقای کیفیت زندگی و سایر برنامه‌های توسعه، بالاخص برنامه‌های توسعه مبتنی بر اجتماع ایفا می‌کند. از این رو بسیاری از کارشناسان و صاحب نظران مسائل توسعه در رشته‌های مختلف، به نقد و ارزیابی هدف‌های رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته و صنعتی پرداختند و بر اولویت هدف‌های اجتماعی توسعه و کیفیت خدمات و کالاها و مناسب بودن آنها با نیازها و شرایط زندگی مردم تأکید

شاخص‌های شبکه نهایی به دلیل کاهش ارتباط (شوراهای شهر با همشهری‌ها، شورا با شهروندان و نهادهای مرتبط، همکاری شورا اسلامی با شهروندان، توانایی نهادهای محلی شهری در ارائه خدمات، توانایی نهادهای شهری به تجهیزات مناسب و منابع مالی و غیره ...) ضعیف برآورد شده است که این نشان می‌دهد که مردم در محدوده مورد مطالعه نسبت به فاکتورهای ارائه شده در سطح ضعیف برخوردار بوده‌اند. لذا در سطح معنادار و تفاوت آنها از مطلوبیت عددی نیز به شکل منفی ارزیابی و برآورد شده است. همان طوری که، میزان تفاوت معناداری میانگین در همه موارد که با احتساب دامنه طیفی میانگین مولفه‌ها (که بین ۱ تا ۵ براساس طیف لیکرت در نوسان است)، این میزان برای ابعاد اعتماد اجتماعی، شبکه‌های محلی و کیفیت زندگی پایین‌تر از حد متوسط (۳) و برای بعد مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی نیز بالاتر از حد متوسط میزان (۳) از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهند ارزیابی شده است. به طوری که این دو شاخص زمینه را برای مشارکت در امور خیریه در شهر و محله خود، ارتباط با شورای اسلامی و شورای محل، مشارکت و همکاری هم محلی‌های در تامین هزینه خدمات شهری، مشارکت در نگهداری از تاسیسات عمومی شهری، مشارکت در زمینه فکری و مشورتی در بهبود محل زندگی و محله فراهم کرده است همچنین در شاخص انسجام اجتماعی، در محدوده مورد مطالعه زمینه را برای گردآورد همایی و جلسات برای حل مسائل و مشکلات موجود در محله، همکاری و شرکت در مراسم شادی و عزادری در محله، ارزش‌های مشترک بین شهروندان (مثل ساده‌زیستی، حس همکاری،

اجتماعی) است. که استفاده از آن در کنار سایر سرمایه‌ها ضروری به نظر می‌رسد تا متخصصین شهری را برای رسیدن به توسعه شهری یاری رسانند. بنابراین همان طور که بیان شد، سرمایه اجتماعی در چند دهه اخیر منجر به توسعه پژوهش‌های بین رشته‌ای زیادی شده است که در این بخش به تعدادی از آنها در رابطه به موضوع مورد بررسی استناد می‌شود.

۳- تحلیل یافته‌ها

بررسی یافته‌های این پژوهش نشان داد که از ۳۸۴ فرد پاسخگو ۷۵/۵ درصد پاسخ دهندگان مرد و ۲۴/۵ زن بوده‌اند. و بیشترین سطح سواد مربوط به دیپلم و بالاتر با میزان ۶۶/۷ درصد بوده است و بیشتر پاسخ‌گویان بین ۲۰ تا ۳۰ سال با میزان ۵۹/۴ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

برای بررسی سوال تحقیق از آزمون آماری t تک نمونه‌ای و آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شده است. همان طور که، جدول (۲) نشان می‌دهد، تحلیل میانگین عددی حاصل از محاسبه مولفه‌های اثرات سرمایه‌های اجتماعی در کیفیت زندگی در نواحی شهری بین پاسخگویان با استفاده از داده‌های پرسشنامه‌ای بدست آمده مبین پایین بودن مقادیر میانگین بدست آمده در مولفه‌های (اعتماد، شبکه نهادی و کیفیت زندگی) مورد نظر تحقیق از حد میانگین (۳) می‌باشد. که در شاخص‌های اعتماد به دلیل پایین بود عدم اعتماد (به هم محلی‌ها و همسایگان، مدیران شهری و نهادهای دولتی، موسسات مالی و صندوق‌های قرض الحسنه محلی، متصدیان خدمات شهری (شهرداری و...))، و در

داری و کمک به دیگران و همسایگان و غیره فراهم کرده است. بنابراین، تفاوت معناداری در سطح آلفا ۰/۰۱ قابل مشاهده بوده و تفاوت آنها از مطلوبیت عددی مورد آزمون نیز عمدتاً به شکل مثبت و منفی ارزیابی و برآورد شده است.

همدلی)، میزان همکاری مردم برای مساعد به افراد حادثه دیده، روابط صمیمانه و دوستانه با همسایگان و هم محلی‌ها، وظایف اجتماعی مانند) مساعد به دیگران در مواقع نیاز و رعایت حال همسایگان)، توجه به بهبود و ارتقای همسایگان و دوستان، همکاران و ارتباط با خانوادگی خود، شرکت در مهمانی‌ها و رفت و آمدهای خانوادگی، خصوصیاتمانند گذشت، صداقت، امانت

جدول ۲- بررسی اثرات سرمایه‌های اجتماعی از دیدگاه مردم با استفاده از آماره t

مطلوبیت عددی مورد آزمون							
مؤلفه‌ها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						پایین تر	بالا تر
اعتماد اجتماعی	۲/۹۱۲۴	-۲/۳۷۸	۳۸۳	۰/۰۱۸	-۰/۰۸۷۶۱	-۰/۱۶۰۱	-۰/۱۶۰۱
مشارکت در امور	۳/۱۰۵۵	۳/۱۱۹	۳۸۳	۰/۰۰۳	۰/۱۰۵۹۰	۰/۰۳۹۱	۰/۱۷۲۷
انسجام اجتماعی	۳/۱۰۵۹	۳/۱۴۱	۳۸۳	۰/۰۰۲	۰/۱۰۸۸۲	۰/۰۴۰۷	۰/۱۷۶۹
شبکه‌های محلی	۲/۷۳۲۵	-۵/۴۱۲	۳۸۳	۰/۰۰۰	-۰/۲۶۷۴۹	-۰/۳۶۴۷	-۰/۱۷۰۳
کیفیت زندگی	۲/۹۱۸۹	-۲/۱۴۶	۳۸۳	۰/۰۰۰	-۰/۰۸۱۱۳	-۱/۵۵۵	-۰/۰۰۶۸

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۲

رتبه‌ای به ترتیب به شبکه‌های محلی و انسجام اجتماعی و بیشترین آن نیز به مشارکت اجتماعی اختصاص دارد. بنابراین می‌توان اذعان نمود که مشارکت شهروندان در امور عمومی و مدیریت شهری بنا به دلایلی از قبیل دولتی بودن مدیریت شهری و ارایه خدمات، ضعف نهادهای محلی و نظایر آن پایین است.

همچنین به منظور پاسخگویی به سوال تحقیق درباره میزان و سطح برخورداری جامعه نمونه در هر یک از ابعاد سرمایه اجتماعی از تحلیل میانگین عددی استفاده شده است. همانطوری که جدول (۳) نشان می‌دهد براساس آزمون فریدمن بین میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانوارهای نمونه در سطح آلفا ۰/۰۰۱ تفاوت معناداری وجود دارد. در این بین کمترین میانگین

جدول ۳- معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ای خانوارهای نمونه بر اساس آماره آزمون فریدمن

مؤلفه‌ها	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای فریدمن
اعتماد اجتماعی	۳۸۳	۲/۹۱۲۴	۲/۸۹
مشارکت اجتماعی	۳۸۳	۳/۱۰۵۵	۳/۴۰
انسجام اجتماعی	۳۸۳	۳/۱۰۵۹	۳/۳۷
شبکه‌های محلی	۳۸۳	۲/۷۳۲۵	۲/۵۱
کیفیت زندگی	۳۸۳	۲/۹۱۸۹	۲/۸۳
کای دو		۹۰/۵۹۰	
درجه آزادی		۴	
سطح معناداری		۰/۰۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۲

تحلیل ناپارامتری همبستگی میان مولفه‌های تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی در جدول شماره (۴) ارایه شده است. نتایج حاصله از این تحلیل نشان‌دهنده وجود رابطه مستقیم بین کلیه ابعاد است. به عبارت دیگر، می‌توان اذعان نمود که با توجه به معناداری همبستگی بین ابعاد چهارگانه در سطح ۰/۰۰۱ درصد، افزایش

مقادیر هر یک از مولفه‌ها، منجر به افزایش قابل توجه مقادیر در سایر ابعاد خواهد شد. لذا مولفه‌های سرمایه اجتماعی، توسعه شهری و کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه را به دنبال داشته است که زمینه را برای بهتر زندگی کردن و اوقات فراغت بهتر فراهم کرده است.

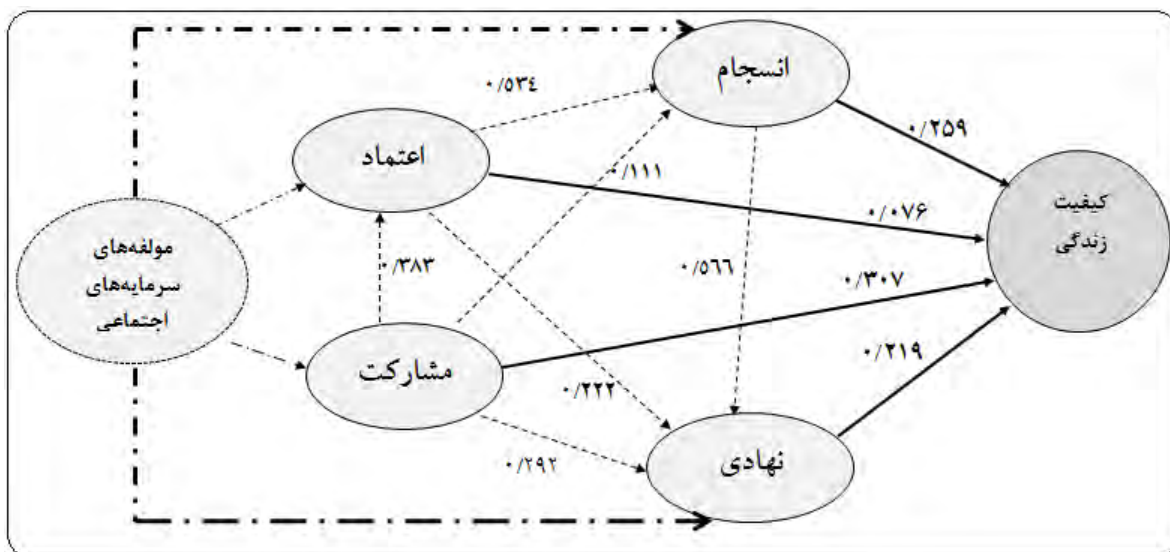
جدول ۴- سنجش میزان همبستگی میان سرمایه‌های اجتماعی و کیفیت زندگی (اسپیرمن)

ابعاد ظرفیتها		اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	انسجام اجتماعی	شبکه‌های محلی	کیفیت زندگی
اعتماد اجتماعی	ضریب همبستگی	۱/۰۰۰	(**)۰/۶۶۲	(**)۰/۵۵۶	(**)۰/۵۹۴	(**)۰/۶۶۳
	سطح معناداری	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی	ضریب همبستگی	(**)۰/۶۶۲	۱/۰۰۰	(**)۰/۶۷۲	(**)۰/۵۸۲	(**)۰/۶۰۵
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
انسجام اجتماعی	ضریب همبستگی	(**)۰/۵۵۶	(**)۰/۶۷۲	۱/۰۰۰	(**)۰/۶۰۴	(**)۰/۶۲۳
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
شبکه‌های محلی	ضریب همبستگی	(**)۰/۵۹۴	(**)۰/۵۸۲	(*)۰/۶۰۴	۱/۰۰۰	(*)۰/۶۵۴
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰
کیفیت زندگی	ضریب همبستگی	(**)۰/۶۶۳	(**)۰/۶۰۵	(**)۰/۶۲۳	(**)۰/۶۵۴	۱/۰۰۰
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰
تعداد		۳۸۳				

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۲

در ادامه تحقق بعد از اینکه رابطه میان مولفه‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی بدست آمد، به بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم سرمایه‌های اجتماعی بر کیفیت زندگی با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره (تحلیل مسیر) پرداخته شده است. برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (کیفیت زندگی) و متغیرهای مستقل (نهادهای محلی،

انسجام، اعتماد و مشارکت محلی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از شاخص‌ها که بیشترین ضریب بتا (BETA) را داشته اند به عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شده است. و در شکل (۲) میزان و نوع تاثیر (مستقیم و غیر مستقیم) هریک از متغیرهای مستقل و وابسته نشان داده شده است.

شکل ۲: مدل تحلیل مسیر عوامل و متغیرهای سرمایه‌های اجتماعی و کیفیت زندگی

جدول ۵: سنجش میزان اثرات مستقیم و غیر مستقیم و کلی متغیرها بر کیفیت زندگی

اولویت	کل	اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	متغیرها
۱	۰/۴۲۷	۰/۱۲	۰/۳۰۷	مشارکت
۲	۰/۳۸۲	۰/۱۲۳	۰/۲۵۹	انسجام
۴	۰/۲۱۹	-	۰/۲۱۹	نهادی
۳	۰/۲۶۲	۰/۱۸۶	۰/۰۷۶	اعتماد

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۲

شده است و بعد نهادهای محلی با میزان (۰/۲۱۹) دارای کمترین اثر کلی در توسعه کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه داشته است. زیرا نقش ارتباط شوراهای شهر با همشهری‌ها، ارتباط شورا با شهروندان و نهادهای مرتبط، همکاری شورا اسلامی با شهروندان، توانایی نهادهای محلی شهری در ارائه خدمات، توانایی نهادهای شهری به تجهیزات مناسب و منابع مالی و غیره تا حدوی پایین از دیگر شاخص تاثیرات را به دنبال داشته است. لذا برای بدست آوردن اثرات غیر مستقیم متغیرهای مستقل، ضرایب مسیر در هم ضرب شدند، و برای اثرات کلی ضرایب کلیه مسیر منتهی به متغیر وابسته با یکدیگر جمع شده‌اند.

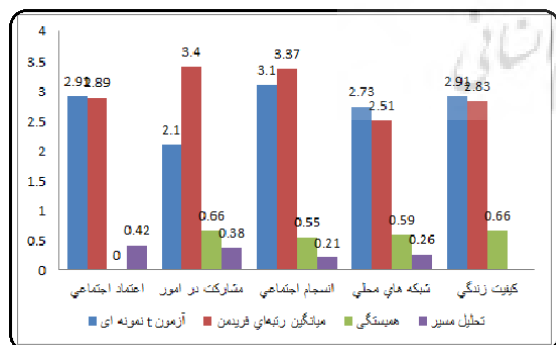
همانگونه که جدول (۵) نشان می‌دهد اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و نهادهای محلی بر کیفیت زندگی با استفاده از آزمون تحلیل مسیر بدست آمده که بیشترین اثر کلی مربوط به بعد مشارکت اجتماعی با میزان (۰/۴۲۷) را داشته است. همانطوری که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، میزان مشارکت مردم محلی به همسایگان، شوراهای اسلامی و نیروی انتظامی، نهادهای محلی و غیره در منطقه مورد مطالعه افزایش چشم‌گیری نسبت به سال‌های قبل داشته است و به همین جهت این بعد مهمترین عامل در بین مولفه‌های اجتماعی در توسعه کیفیت زندگی شناخته

۴- نتیجه‌گیری

امروزه سرمایه‌ی اجتماعی نقش بسیار مهم تری از سرمایه‌های فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا کرده‌اند و شبکه‌هایی از روابط جمعی و گروهی، انسجام میان افراد، و بین افراد و سازمانها را برای افزایش اثربخشی فعالیت‌های توسعه‌ای را در پی داشته‌اند. به عبارت دیگر، سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان منبعی برای تسهیل روابط در جهت رسیدن به منافع مشترک میان افراد دانست که پیامدهای متفاوتی بر روی فرد و جامعه می‌تواند داشته باشد. بنابراین، سرمایه اجتماعی "توانایی تشکیل و حفظ روابط به منظور تسهیل دستیابی به اهداف" از طریق توسعه ارتباطات و همکاری به عنوان نقطه مرکزی سرمایه گذاری در توسعه محلی است. همان طوری که بیان شد سرمایه اجتماعی در توسعه شهری در چند دهه اخیر منجر به توسعه پژوهش‌های زیادی در جهت کاربردی بودن علم شده است به طوری که غفاری و اونق (۱۳۸۳) در مقاله‌ای با عنوان "سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی" به این نتیجه رسیدند که رابطه بین دو سازه سرمایه

اجتماعی و کیفیت زندگی در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنی‌دار است. علاوه بر این سرمایه اجتماعی بر مبنایی چهار سنجه امنیت محلی، بده بستان، تصور نسبت به محله و عضویت انجمنی ۳۶ درصد تغییرات کیفیت زندگی را تبیین نموده است. ناطق پور و فیروز آبادی (۱۳۸۵)، در مقاله‌ای با عنوان "شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن را در ایران" به این نتیجه رسیدند که متغیرهای سن، تحصیلات، تاهل، شاغل بودن و درآمد به جز با عنصر اعتماد با سایر

عناصر سرمایه اجتماعی اعم از آگاهی و توجه به امور عمومی، مشارکت‌های رسمی و غیر رسمی رابطه مستقیم دارد. نوغانی و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان "کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد" به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی بیش از سایر متغیرها می‌تواند کیفیت زندگی ذهنی افراد را بهبود بخشد. ربانی و دیگران (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای به بررسی رابطه بین رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی در شهرستانهای استان اصفهان" به این نتیجه رسیدند که بین این دو رابطه‌های معکوس وجود دارد و بالا رفتن سطح رفاه اجتماعی میزان سرمایه اجتماعی را پایین می‌آورد. بنابراین این تحقیق با پژوهش حاضر همسوی خاصی دارد. لذا جهت بررسی این سوال مطرح شده از دیدگاه خانوارهای محلات شهری به تحلیل و بررسی آمار استنباطی انجام شده در ارتباط با اثرات سرمایه‌های اجتماعی در کیفیت زندگی و در ابعاد اعتماد، مشارکت، انسجام و شبکه‌ها و نهادها محلی پرداخته شده است. بنابراین نتیجه بدست آمده این آزمون‌ها در نمودار (۳) نشان داد شده است

شکل ۳: نمودار نتایج بدست آمده از آزمون‌ها

آزمون t تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که مقادیر میانگین بدست آمده در مولفه‌های (اعتماد، شبکه نهادی و

اجتماعی از وجود رابطه مستقیم بین کلیه ابعاد را نشان می‌دهد، آزمون اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و نهاد های محلی بر کیفیت زندگی با استفاده از آزمون تحلیل مسیر بدست آمده که بیشترین اثر کلی مربوط به بعد مشارکت اجتماعی با میزان (۰/۴۲۷) بوده است. بنابراین یافته‌های تحقیق نشان داد که میزان مشارکت مردم محلی به همسایگان، شوارهای اسلامی و دهیاری و نیروی انتظامی، نهادهای محلی و غیره در منطقه مورد مطالعه افزایش چشم‌گیری نسبت به سال‌های قبل داشته است و به همین جهت این بعد مهمترین عامل در بین مولفه‌های اجتماعی در توسعه کیفیت زندگی شناخته شده است و بعد نهادهای محلی با میزان (۰/۲۱۹-) دارای کمترین اثر کلی در توسعه کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه داشته است. لذا با توجه به شواهد مشهود بین سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی در نواحی شهری رابطه معناداری وجود دارد.

۵- پیشنهادها

- با توجه به نتایج بدست آمده باید زمینه‌های تقویت گسترش شبکه‌های نهادی و اعتماد را در محلات شهری فراهم کرد

- بستر سازی برای ایجاد فرهنگ سازی خوب شهری توسط دولتها؛ با این توضیح که سه نهاد مردمی (گروههای محلی)، (اقتصادی بازار)، (بخش خصوصی) و سیاسی (دولت) در کنار یکدیگر به فعالیت بپردازند و نه در مقابل هم و در تضاد با یکدیگر قرار گیرند.

کیفیت زندگی) مورد نظر تحقیق از حد میانگین (۳) پایین بوده است این میزان برای شاخص های اعتماد اجتماعی، شبکه‌های محلی و کیفیت زندگی پایین‌تر از حد متوسط (۳) و برای شاخص های مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی نیز بالاتر از متوسط (۳) از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهند ارزیابی شده است. بنابراین این دو نوع شاخص نشان می‌دهد مشارکت در زمینه فکری و مشورتی در بهبود محل زندگی ارتباط مستقیمی با ارتباط با شورای اسلامی و شورای محل، مشارکت در حل مسائل و مشکلات شهر و همکاری نهاد های محلی و شهری در حل مشکلات دارند. و از سوی دیگر، انسجام اجتماعی با تغییر ارزش‌های مشترک بین شهروندان (مثل ساده زیستی) و میزان انحراف اجتماعی و ناهنجاری ها رابطه مستقیمی دارد و این هم طبیعی می‌باشد که هر چه که انسجام اجتماعی بیشتر باشد ناهنجاری‌های اجتماعی از جمله فساد در جامعه کمتر می‌باشد. نتایج آزمون فریدمن نشان داد که بین میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانوارهای نمونه در سطح آلفا ۰/۰۰۱ تفاوت معناداری وجود دارد. در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب به مشارکت با میزان (۳/۴۰) و انسجام اجتماعی با میزان (۳/۳۷) و کمترین آن نیز به شبکه محلی با میزان (۲/۵۲) اختصاص دارد. بنابراین می‌توان اذعان نمود که مشارکت شهروندان در امور عمومی و مدیریت شهری بنا به دلایلی از قبیل دولتی بودن مدیریت شهری و ارایه خدمات، ضعف نهادهای محلی و نظایر آن مثبت ارزیابی شده است. همچنین تحلیل ناپارامتری همبستگی میان مولفه‌های تشکیل دهنده سرمایه

حسن زاده، داوود (۱۳۸۷)، رویکرد اجتماع محور به کیفیت زندگی اجتماعات محلی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۰، تهران، ص ۲۹.

خاکپور، براتعلی، مافی، باوان پوریم (۱۳۸۸)، نقش سرمایه‌های اجتماعی در توسعه‌ی پایدار محله، مجله جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره دوازدهم،

خمر، غلامعلی و اسماعیل زاده کواکی، علی و برات پور، علی (۱۳۹۰)، ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری با استفاده از تکنیک Topsis و GIS-مطالعه موردی: نواحی شهر قوچان، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک تابستان ۱۳۹۰؛ ۱(۴): ۹۵-۱۱۲.

ربانی خوراسگانی، علی، صدیق اورعی، غلامرضا، خنده رو، مهد. (۱۳۸۷). سنجش میزان سرمایه اجتماعی در سطح محله. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۷.

رومیانی، احمد (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش جریان سرمایه‌های شهری- روستایی در توسعه پایدار گردشگری، مطالعه موردی: دهستان ولیعصر- شهرستان بوئین زهرا، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه زنجان، ص ۳۵-۳۸.

زینام، الگ، (۱۳۸۰)، کیفیت زندگی، کیفیت شخص، تکنولوژی و توسعه اقتصادی، در مجموعه مقالات جامعه و فرهنگ، نشر آرون، تهران.

- تشکیل گروه‌های همفکر و همکار در محلات و عضویت شهروندان در آن به منظور مشارکت و فعالیت، بدون در نظرگیری تفاوت‌های قومی و مذهبی

- ایجاد و تقویت نقش گروه‌های محلی در مشارکت مردم محلی برای تصمیم‌گیری در مدیریت شهری و کیفیت زندگی

- توسعه سرمایه‌های اجتماعی باید به طوری سیستمی و در راستای توسعه و گسترش سرمایه اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد

- تقویت نقش مساجد به جهت اعتبار هیات امنای آنها بین مردم

- برقراری رابطه بیشتر و صمیمانه بین نهادهای اجتماعی و ساکنین شهری در جهت کسب اعتماد و افزایش آگاهی آنها

- ایجاد کمیته‌های مشورتی و برگزاری نشستهای آموزشی مشارکتی دوره‌های درون جوامع محلی

- مشخص کردن ساختار مشارکت برای مردم و قابل فهم کردن آنها برای شهروندان

منابع

حاج یوسفی، علی (۱۳۸۱)، کیفیت زندگی و راهبردهای اصلاحی، فصلنامه مددکاری اجتماعی، شماره ۸، دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی، تهران، ص ۳۰.

حاجی پور، خلیل ۱۳۸۵ برنامه ریزی محله مینا، رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار، نشریه‌ی هنرهای زیبا، شماره ۱۴.

محسنی تبریزی، علیرضا و آقامحسینی، مریم، (۱۳۸۹)،
بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری،
مورد پژوهشی: شهر محلات، دوفصلنامه مدیریت
شهری، شماره ۲۶.

موسوی، میر نجف، قنبری، حکیمه و اسماعیل‌زاده،
خالد (۱۳۹۱)، تحلیل فضایی رابطه بین سرمایه
اجتماعی و توسعه پایدار شهری. مطالعه موردی
استان آذربایجان غربی. جغرافیا و توسعه، سال
دهم، شماره ۲۷، تابستان ۱۳۹۱.

پورمحمدی، محمد رضا، حسین زاده دلیر، کریم. پیری،
عیسی (۱۳۹۰)، تحلیلی بر دگرگونی کیفی سرمایه
اجتماعی در نظام شهری استان آذربایجان شرقی،
مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول،
شماره سوم، صص ۱۹-۱.

توکلی، مرتضی. تاجبخش، کاظم. (۱۳۸۷)، بررسی و
تحلیل میزان سرمایه اجتماعی در مناطق شهری و
روستایی مرزی سیستان، فصلنامه روستا و توسعه،
سال ۱۱، شماره ۲، صص ۱۴۳-۱۶۲.

حاجی پور، خلیل م (۱۳۸۵) برنامه ریزی محله مینا،
رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار،
نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۲، صص ۳۲.

غفاری، اونق (۱۳۸۳)، سرمایه اجتماعی و کیفیت
زندگی، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره اول،
شماره ۱، صص ۱۹۹-۱۶۰.

ناطق پور، محمد جواد. فیروزآبادی، سید
احمد. (۱۳۸۵)، شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و
فراتحلیل مؤثر بر آن. نامه علوم اجتماعی، صص ۲۸.

سعادت، رحمان (۱۳۸۵)، تخمین سطح و توزیع
سرمایه اجتماعی استان ها « فصلنامه رفاه اجتماعی،
سال ششم، شماره ۲۳، صص ۱۷۶.

سلمانی، محمد؛ و رمضان‌زاده لسبویی، مهدی؛ و جلیلی
پروانه، زهرا (۱۳۸۷) بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی
(مشارکت مدنی، تعامل اجتماعی و اعتماد) در
توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای
باغستان و برون- شهرستان فردوس)، مجله
جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۲، ۴۵-۲۳.

عبدلی، سمیه (۱۳۹۰)، ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در
توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی
(مطالعه موردی: دهستان مشهد میقان شهرستان
اراک)، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه
ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه
زنجان، صص ۳۹.

- غیاثوند، الهام، (۱۳۸۸)، تاثیر سرمایه اجتماعی بر
کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری، فصلنامه
مهندس مشاور، شماره ۴۵، ۲۸-۲۲.

فیروزآبادی، سید احمد و حسینی، سید رسول و
قاسمی، روح‌الله (۱۳۸۹)، مطالعه شاخص‌ها و رتبه
توسعه اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه آن با
سرمایه اجتماعی "فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه
اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۷، صص ۹۲-۵۷.

لطفی، صدیقه (۱۳۸۸)، مفهوم کیفیت زندگی شهری،
تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی
شهری، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیا انسانی،
سال اول، شماره ۴، صص ۶۵.

- Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th ed.). Cambridge: Polity Press
- Moham, Giles & Mohan, John (2005), "Placing Social Capital", *Progress in Human Geography*, Vol. 26(2).
- Ognibene, A. (2010), *Social Capital in Power Networks: A Case Study of Affordable Housing Development in Winston-Salem, NC*, Urban Studies Program, Senior Seminar Papers December 23, 2010. http://repository.upenn.edu/senior_seminar/14/.
- Rose, R. (1999), *Getting Things Done in an Antimodern Society: Social Capital Networks in Russia*, In Dasgupta & Serageldin, 1999, pp: 71-147.
- sakata, s(2002). what is social capital? in: social capital and international cooperation. tokyo: japan international cooperation agency (in japanese); 2002.
- Snelgrove W.J, Pikhart H, Stafford M. (2009). A multi level analysis of social capital and self-rated health: evidence from the British household panel survey. *social science and medicine*. No.68, pp: 1993 - 2001.
- Thamizoli, P. and Prabhakar, I., (2006) Chapter 9: "SOCIAL Development, Edited by Yokoyama, S. and Sakurai, T.p.193.
- Woodhouse, A. (2006), *Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study*, *Journal of Rural Studies*, No 22.
- نوغانی، محسن. اصغرپور ماسوله، احمد رضا، صفا، شیما و کرمانی، مهدی (۱۳۸۹). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد. *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*.
- APO, (2006) *Potential of Social Capital for Community Development*, Published by the Asian Productivity Organization, Edited by Yokoyama, S. and Sakurai, T., Tokyo, Japan, ISBN: 92-833-7050-3. URL: www.apo-tokyo.org.
- Arbab, E. (2011), *Function of Social Capital in Sustainable Urban Development. Case: Zahedan City (Iran)*, Master Program in Sustainable Development, Uppsala University, Institutionen för geovetenskap, May 2011.
- Beumer, C (2010), *Social Cohesion in a Sustainable Urban Neighbourhood, Sustainable Urban Neighbourhood, SUN Action 6, Theory Working Paper*. www.SUN-Euregio.eu .P.1-2.
- COE. (2008). *Towards an Active, Fair and Socially Cohesive Europe. Report of high level task force on social cohesion*. Strasbourg: Council of Europe.
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). *Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood*. *Urban Studies*, 38(12), 125-143.
- Fukuyama, Francis. (2000), *Social Capital and Civil Society*, IMF Working Paper Wp/00/74, April.